

Renesansna arhitektura u Toskani

Martinović, Iva

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:441043>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-16**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FAKULTET EKONOMIJE I TURIZMA
PREDDIPLOMSKI STUDIJ KULTURE I TURIZMA

IVA MARTINOVIĆ

RENESANSNA ARHITEKTURA U TOSKANI

Završni rad

Pula, rujan 2022.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FAKULTET EKONOMIJE I TURIZMA
PREDDIPLOMSKI STUDIJ KULTURE I TURIZMA

IVA MARTINOVIĆ

RENESANSNA ARHITEKTURA U TOSKANI

Završni rad

JMBAG: 0303091382, redovita studentica

Studijski smjer: Preddiplomski studij kulture i turizma

Predmet: Kulturno-povijesni spomenici

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Povijest

Znanstvena grana: Hrvatska i svjetska srednjovjekovna povijest

Mentor: red. prof. dr. sc. Slaven Bertoša

Pula, rujan 2022.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Iva Martinović, kandidatkinja za prvostupnicu Kulture i turizma, izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju bilješke i bibliografija. Izjavljujem da ni jedan dio Završnoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, te ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad na bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

U Puli 2. rujna 2022.

IZJAVA

o korištenju autorskoga djela

Ja, Iva Martinović, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, nositelju prava korištenja, da moj završni rad pod nazivom „Renesansna arhitektura u Toskani, Italija“ upotrijebi da tako navedeno autorsko djelo objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te preslika u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Potpis

U Puli 2. rujna 2022.

SAŽETAK

Tema završnog rada je *Renesansna arhitektura u Toskani*. Ovaj rad ulazi u same početke renesanse i zanimljive arhitektonske ostatke iz tog doba. Tema je obrađena na način da se najprije ulazi u doba renesanse, njezine početke i bitne stavke. Zatim se obrađuje tema arhitekture i njezina poveznica s renesansom. Nakon toga, spajaju se ta dva termina u jedno i istražuje se što su to poznati arhitekti u renesansi napravili i ostavili iza sebe za razmatranje. Također, bitan trag u povijesti ostavila je obitelj Medici. Spominje se i renesansni grad Firenca, Livorno i poznati renesansni trg u Pienzi.

Ključne riječi: Toskana, renesansa, arhitektura, obitelj Medici, grad Firenca, renesansni trg

ABSTRACT

The topic of the final paper is *Renaissance architecture in Tuscany*. This work focuses on the very beginnings of the Renaissance and the architectural remains from that era that are still worth study. The approach here will begin with a discussion of the Renaissance, its origins and essential elements. After this, themes concerning architecture and their relation to the Renaissance will be discussed. Both of the aforementioned topics will be then viewed together and how this is evinced in the works and thought of the architects of this period. The Medici family also left an important trace in history. Reference is also made to the Renaissance city of Florence, Livorno and the famous Renaissance square of Pienza.

Keywords: Tuscany, Renaissance, architecture, Medici family, city of Florence, Renaissance square

Tekst odobrio: profesor Krešimir Vunić, pred.

Filozofski fakultet u Puli

Sadržaj

<u>1. UVOD</u>	1
<u>2. RENESANSA</u>	2
<u>2.1. Odlike renesanse</u>	6
<u>2.2. Renesansa u Italiji</u>	8
<u>2.2.1. Pojava renesanse</u>	9
<u>2.2.2. Čudo u Firenci</u>	10
<u>3. ARHITEKTURA</u>	11
<u>3.1. Renesansna arhitektura</u>	12
<u>3.2. Arhitektura rane renesanse u Italiji</u>	12
<u>3.3. Arhitektura visoke renesanse u Italiji</u>	15
<u>4. TOSKANA KAO SREDIŠTE RENESANSE</u>	18
<u>4.1. Utjecaj obitelji Medici u doba renesanse</u>	19
<u>4.2. Renesansna Firenca</u>	20
<u>4.3. Livorno – grad renesanse</u>	21
<u>4.4. Siena – Pienza kao renesansni trg</u>	21
<u>5. ZAKLJUČAK</u>	23
<u>LITERATURA</u>	25
<u>POPIS SLIKA</u>	26

1. UVOD

Tema ovoga završnog rada renesansna je arhitektura u Toskani, Italija. Poznata po slikovitim vinogradima, tradiciji, umjetnosti i velikom utjecaju na kulturu. Toskana je jedna od najpopularnijih turističkih regija u Italiji. Toskana se smatra polazištem talijanske renesanse pa područje ima mnogo muzeja i vrlo razvijen kulturni turizam.

Završni rad sastoji se od pet poglavlja. Prvo poglavlje je ovo poglavlje, odnosno Uvod. Na početku završnog rada, u drugom poglavlju, reći će se nešto o samoj renesansi i njezinim počecima, s time da se u spomenutom drugom poglavlju nalaze potpoglavlja s pomoću kojih je proširena tema. Zatim će se u trećem poglavlju obraditi drugi dio teme, a to je sama arhitektura i njezina poveznica s renesansom. Poglavlje je podijeljeno na arhitekturu rane i visoke renesanse u Italiji.

Nakon toga, u četvrtom poglavlju dolazi se do same srži teme završnog rada, a to je Toskana kao središte renesanse i koja su to umjetnička djela arhitekture u ovoj pokrajini. Spominju se najpoznatiji gradovi renesanse kao što su Firenca, Livorno i malo mjesto Pienza u regiji Siena.

Na samom kraju slijedi Zaključak, Popis literature i Popis slika. Metoda koja će se koristiti prilikom pisanja ovog rada je deskriptivna metoda.

2. RENESANSA

Tri važna povijesna događaja obilježavaju drugu polovicu i kraj 15. stoljeća: otkriće tiska 1450., pad Carigrada 1453. i otkriće Amerike 1492. U europskoj historiografiji ti se epohalni događaji vide kao posrednici kraja srednjeg i početka novog vijeka. Ali kao što je već mnogo puta rečeno, ovo je također redoviti nastavak postfestivalne povijesti. Osobito tijekom renesanse, svaka stroga kronologija bila je proizvoljna i gotovo neodrživa. U 16. stoljeću su se dogodili i drugi događaji gotovo jednake važnosti, posebice u duhovnoj kulturi, s istim brojem, učestalošću i gustoćom kao i prethodno razdoblje, ali iz prekida povijesnog kontinuuma. Naprotiv, renesansa je toliko ukorijenjena u srednji vijek da se njezini korijeni još uvijek traže i otkrivaju tijekom karolinške renesanse u 9. stoljeću, gotičke sinteze u 12. st., čak i u islamskim aveirskim i aleksandrijskim školama iz 13. stoljeća. Tragovi njezine povijesti mogu se zabilježiti osobito u kasnosrednjovjekovnim filozofskim spisima. U spisima dvojice engleskih franjevačkih filozofa, Rogera Bacona i Williama Occama, postoji manje - više otvoreno protivljenje srednjovjekovnoj skolastici, kao i humanizmu, pa čak i književnosti i umjetnosti, a to je prvo sjeme preporoda. Renesansa je, pak, puna bezbrojnih srednjovjekovnih vrijednosti, pa i ponavljanja, što potvrđuje tezu o njezinu neraskidivom kontinuitetu.

Renesansa nije stvorila nikakvu posebnu školu ili ideološki pokret, čak ni jasan filozofski pravac. Bila je protivna strastvenom individualizmu tog doba. Idejni svijet tog "uzavrelog" doba vrlo je raširen u širokoj lepezi različitih filozofskih koncepata od misticizma do empirizma, od idealizma do materijalizma, ali bez obzira na svoje unutarnje razlike i proturječnosti, uvijek su bili u oštroj suprotnosti sa skolastikom srednjovjekovnog dogmatizma. U tom oštroj "obračunu" postoji rascjep između srednjeg i modernog doba, a argument za taj rascjep, opravdan ili ne, jest kontinuitet vijesti. Radikalan i nesavladiv iskorak koji je kulminirao u četrnaestom i petnaestom stoljeću sadržan je u humanističkoj doktrini svijeta i čovjekocentričnom racionalnom znanju. Ideal svih humanista je *uomo universale*, čovjek mnogih talenata, golemog znanja i slobodnog duha, bez dogmatskih uvjerenja, čovjek koji dobro poznaje sve umjetničke tehnike, s osobnošću čija se djelatna kultura prije svega temelji na antičkim klasicima.¹

Kao što je ranije spomenuto, interes za grčko-rimsku kulturnu baštinu zadržao se kroz cijeli srednji vijek. Ali to su samo pojedinačni napori tijekom trinaestog stoljeća i sve se veći

¹ Milić B., 2002. *Razvoj grada kroz stoljeća; III. Novo doba*, Školska knjiga d.d., Zagreb, str. 3.

interes pretvorio u kult gotovo svega u antici. Filozofske ideje, potaknute prevođenjem velikog broja klasičnih tekstova, postale su dijelom osobne kulture sve šireg kruga humanista. Široko je opće znanje s temeljitim poznavanjem latinskog, grčkog itd. Na arapskom, humanist je promicatelj novih ideja i znanstvenih spoznaja, odgajatelj, cijenjeni učitelj i cijenjeni dvorjanin. Njima treba pripisati velik dio osnivanja i uspješnog rada Renesansne akademije i akademskih društava od Firence, Napulja i Rima do Pariza i Londona. Paralelno sa širenjem klasičnih tekstova i humanističkih filozofskih ideja, raste interes za otkrivanje antike kroz brojna arheološka iskapanja i njihova bogata otkrića materijalne i umjetničke kulture. Ova otkrića, tako česta na talijanskom tlu, bila su presudna za razvoj renesansne likovne umjetnosti, a posredno i za oblikovanje novih pojmova o novom gradu. Novootkriveni rimski plastični i arhitektonski relikti potaknuli su razne likovne discipline, a posebice stvaralačke ideje slikara, kipara i arhitekata. Naoružani ravnalima i šestarima izmjerili su, zabilježili, iscrtali, "dokumentirali" sve detalje, torza antičkih bogova, ostatke srušenih rimskih svodova, frizova i stupova te pronašli uzore za svoju umjetnost i potvrdili nagib kamena. Tijekom tih iskapanja pronađena je osobito velika i bogata zbirka arhitektonske plastike, često dobro očuvane i spremne za trenutno izlaganje i reprodukciju. Renesansna arhitektura krasila se tim skulpturalnim oblicima, a uglavnom - ako ne i isključivo - slijedila je antičke arhetipove. Ali ispod dekorativnog plašta naslijeđenog od antike, renesansna arhitektura bila je temeljno nova i nedvojbeno samostalna u svojem idejnom polazištu.

Razdoblje je obilježeno Brunelleschijevom kupolom u Firenci na početku ere i Michelangelom u Rimu na kraju. U međuvremenu, između ova dva briljantna postignuća, nižu se druga, stvarajući bezbrojna arhitektonska djela. Vrlo je važna prostorna, konstruktivna i likovna struktura. Oko kružnog terena - On koristi kupolu kao središnju točku cijele kompozicije, gdje su sve bitne stvari organizirane i grupirane, što rezultira građevinom vrlo ujednačenog i zaokruženog volumena koja naglašava centralnost. Velike ideje središnjeg plana koje su dominirale renesansom najsnažnije su se nametnule crkvi i njezinim novim monumentalnim građevinama, a jednoosna longitudinalna (rimska) katedrala vladala je stoljećima, prema stoljetnim tradicijama i crkvenim obredima. U svjetovnoj arhitekturi ta se centralnost nije mogla razviti u uskom urbanom prostoru, već u brojnim renesansnim vilama i ladanjskim palačama.

Slijedeći stare Aristotelove argumente o gradu kao mjestu, koje je Le Corbusier ponovio krilaticom "Kuća je grad, a grad je kuća", ideja neorenesansnog grada slijedi istu organizaciju i

središnji dizajn i koncept simetrije. Prisjetimo se da su autori većine teorija i stručnih rasprava o urbanizmu tzv. traktatisti koji su aktivni graditelji i tvorci te arhitekture. Da bismo razumjeli njihove planove i planove za idealan grad, dovoljno je pomno pogledati njihove građevine (makar i samo navedene tom poglavlju), većina aure stvorene oko interpretacije njihove vizije je nestala, a filozofija renesansnog urbanizma postala je jasnija i bliža istini. Planovi i nacrti idealnoga grada budućnosti prikazani u renesansnim papirima geometrijske su i matematičke apstrakcije, s poligonalno-kružnim i/ili kvadratnim projektnim kreacijama, s jakim naglaskom na centralnost. Novi sustav fortifikacija koje okružuju grad u obliku slikovitih zvjezdastih girlandi posebno će naglasiti njihovu centripetalnu zatvorenost. Ako se izuzme moderni sustav gradskih zidina, koji je nedvojbeno važna inovacija, onda jezgra renesansnoga grada javlja se unutar prstena kao sustavna struktura s mrežom radijalno koncentričnih ili pravokutnih ulica, slično srednjovjekovnom urbanizmu. Čak i u tako velikom broju postoje radijalni koncentrični tlocrti s toliko mnogo varijanti, što se smatra paradigmom epohe u povijesti urbanog planiranja, a pravokutni uzorak je također rijedak. Od organskoga srednjovjekovnoga grada, koji u svojem spontanom, samoregulirajućem razvoju ne trpi usmjerene i unaprijed zacrtane geometrije, do pravilne radijalno-kružne sheme novog grada samo je jedan korak, dakako važan, ali samo korak. Za planirane srednjovjekovne ortogonalne gradove (uglavnom kolonijalne), ovaj korak nije niti potreban. Oživljavanje urbanog planiranja nije toliko revolucionarno kako se često ističe: ono preuzima staro, slobodno, nepravilno radijalno koncentrično kružno planiranje, geometrijski ga racionalizira i djeluje kao oživljavanje spontanoga organskoga grada. Pruža organizirani grad. Nov i na svoj način revolucionaran je spomenuti pojas novih zidina opasnih utvrda oko grada. Te tvrđave u obliku zvijezde obilježile su renesansu, donedavno su barokni gradovi bili impozantni i uvelike prepoznati u povijesti umjetnosti kao novi način gradnje gradova, iako su zapravo bili tvorevine vojne tehnike čije je srce bilo srce grada. Većina je još uvijek srednjovjekovna.

Ova važna promjena, ovo novo ruho, koje je zapravo obrambeni oklop koji nose gradovi Novog doba, zahtijeva detaljniji pregled u ovom uvodu. Zahvaljujući razvoju znanosti, posebice prirodnih i primijenjenih znanosti, renesansa je donijela niz tehnoloških inovacija koje su olakšale ljudski rad i omogućile veću produktivnost u mnogim sektorima proizvodnje, kao i neka otkrića, poput nautičkog kompasa ili tiskanja knjiga, šireći horizonte svih ljudskih bića. Ali

najvažnija i dalekosežnija posljedica — osobito za razvoj gradova — bilo je otkriće i uporaba baruta krajem 14. stoljeća.

Upotreba ovog zapaljivog praha za osvajanje i rušenje uskoro je zaprijetila utvrdama srednjovjekovnih gradova: njihovi visoki zidovi i strme kule nisu mogli odoljeti granatiranju. Nasuprot tome sustav zemljanih nasipa kao oblik kontinuiranog gradskog bedema pokazao se prikladnijim, tim više što su se na njega mogli postaviti obrambeni topovi. Stare slikovite utvrde s visokim kulama i tornjevima obesmišljene su, porušene i ustupile su mjesto novim, relativno niskim obrambenim građevinama. Povećavanjem dometa vatrenog oružja širio se krug bunkera. Konfiguracija ove sve složenije mreže nasipa i jaraka poprimala je sve složeniji zvjezdasti profil zbog novih ratničkih praksi i pažljivog proučavanja fizikalnih zakona topovske balistike. Zbog ove neobične i vizualno dojmljive obrambene građevine, renesansne i barokne tvrđave često su se nazivale "zvjezdanim gradovima", no život u njima nipošto nije bio zvjezdani. Samo važniji i bogatiji gradovi mogu parirati snazi novog i sve smrtonosnijeg oružja. Samo su oni mogli priuštiti pretjerane troškove izgradnje i održavanja sve skupljeg i složenijeg sustava zidova. Obrana grada nije kao nekad, više su to bila prava i obveze građana, kao u srednjem vijeku, a ne prenesena na profesionalce, plaćene posade koje su branile grad izvana (ali ga često i osvajale iznutra). Svi mali gradovi bez modernih utvrda, jakih posada i odgovarajućeg topništva postali su plijen osvajača, bilo da se radilo o lokalnim milicijama ili velikim susjednim gradovima. Nije se promijenila samo fizička slika grada, nego i politički sustav, hijerarhijski poredak. Sada postoji osnovna sklonost velikim okupljalištima na račun malih okupljališta. To je promijenilo zemljopisni odnos gradova u cijeloj regiji, posebice najrazvijenijih regija.

Bilo bi previše jednostrano i netočno reći da su samo nove tehnike ratovanja promijenile fizičku i političku strukturu gradova i odredile socioekonomske i kulturne razine koje su uslijedile u renesansnom i kasnijem baroknom razdoblju. Ali su bile bitne, pa je čak donekle, kao nadmoćna fizička sila, utjecala na formiranje moderne nacionalne države. Vojna moć i s njom povezan svemoćni financijski kapital određuju sudbinu gradova i cijelih regija, integriraju ih u okvire nacionalnih cjelina i oblikuju političku kartu Europe. U novoj konstelaciji gradovi kao zasebne političke i ekonomske jedinice sve više postaju anakroni. Pred kraj ere, njihovi stanovnici, koji su bili više ili manje slobodni građani (francuski *bourgeois* ili talijanski *cittadini*) postali su više ili manje lojalni podanici. Kako je to usporedio L. Mumford, topovi su uništili svijet srednjovjekovnih gradskih komuna.²

2.1. Odlike renesanse

Renesansa je prvo razdoblje u povijesti umjetnosti koje je spoznalo vlastito postojanje i steklo ime za sebe (francuska renesansa = ponovno rođenje). U tom razdoblju antika se smatrala vrhuncem ljudske kreativnosti pa su oživjele umjetnosti i znanosti koje su cvjetale u antičko doba. Usporedno s materijalnom kulturom razvija se i duhovna kultura, što se očituje u sve većem zanimanju za antičku umjetnost. Nositelji te nove kulture bili su humanisti, koji su kulturi usmjerenom na čovjeka suprotstavili akademsku znanost i teologiju. Za talijanske humaniste centar svemira više nije bio Bog već čovjek, univerzalno obrazovan humanist, predstavnik financijske i intelektualne elite. Humanisti prikupljaju i proučavaju stare rukopise, proučavaju grčki i latinski te istražuju ostatke antičke arhitekture i skulptura. Razvijena samosvijest i samopouzdanje omogućuju im da slobodno biraju, donose zaključke i analiziraju uzore koje nalaze u davnim vremenima i u prirodi. Uspostavlja se racionalno i znanstveno razumijevanje svijeta, jačajući individualnost talijanskih i europskih građana. Utemeljena na empirijskom iskustvu sa svijetom i kritičkom odnosu prema autoritetu, renesansa je oslobodila veliku kreativnost najprije u Italiji i Nizozemskoj, zatim u Njemačkoj i Francuskoj. Svijet renesansnog umjetnika bio je daleko složeniji od svijeta njegovih prethodnika. Ne samo da je umjetnik bio prijatelj humanista, filozofa i književnika, nego je i sam bio obrazovan i svestran stvaralac. Mnogi su u isto vrijeme bili arhitekti, kipari, slikari, znanstvenici i pjesnici. Poznavali su prirodu, proučavali optiku i ustanovili zakone linearne i zračne perspektive. Važna tema koju umjetnik proučava je ljudsko tijelo, njegova anatomija, zakoni kretanja i proporcije o kojima ovisi njegova ljepota, stil slikanja postaje prirodniji i realističniji. Visoka renesansa je razdoblje kada prestaje utvrđivanje gradova, izrađuju se topovi s eksplozivom, a obrambeni zidovi postaju suvišni. Vojska je napustila grad, a okršaji su se odvijali na otvorenom. Jačaju vladari koji su postali jaki, moćni, bogati i sposobni braniti teritorijalni integritet cijelih naroda. U izgradnji su kulturne i znanstvene ustanove, knjižnice, galerije, muzeji. Razvija se znanost, posebice matematika, fizika i astronomija (Nikola Kopernik, Galileo Galilei, Giordano Bruno protiv geocentričnog sustava). Gradovi poput Rima jačali su, posebice Venecija, koja je kroz trgovinu, ratove i demokratske izbore među plemićima te svojom hegemonijom na Sredozemlju postala najmoćnija sila u

² Isto, str. 4.

Europi. Naravno, 1500., na vrhuncu u Veneciji, nitko nije sumnjao da je to početak njezina kraja, jer se trgovina okrenula Europi i Sjedinjenim Državama, koje je Kristofor Kolumbo otkrio 1492. Društvena decentralizacija vlasti započela je reformacijom Rimokatoličke crkve poznatom kao protestantizam. Njemačka aristokracija uvelike je prihvatila protestantizam i uspostavila autonomna, autokratska vojvodstva. Svećenici su promijenili način života, imali su svoje župe, nisu se gradile skupe crkve, ukinuti su obredi, prestalo se trošiti na skupe umjetnine. Biblija je prevedena na njemački i postala je prva knjiga njemačke književnosti. U 16. stoljeću "Visoka renesansa" nastavila je stvarati velike umjetnike u Firenci; ali Rim je postao središte talijanske umjetnosti, gdje su se nalazile ambiciozne pape Lav X. i Julije II. Donato Bramante (1444. - 1514.), radeći u Rimu, sagradio je Tempietto (Mali hram) - zgradu male veličine (visoku 9 metara) sa 16 stupova u kružnom planu i krugovima na dva kata. Vrh i lanterna su apsolutno simetrični. Zbog svoje skladne simetrije, u novom vijeku je poznat kao "Partenon". U doba kada se subjektivizam i individualizam svakog umjetnika toliko poštuju da se stvara kult genija, umjetnici se žele izraziti na poseban način, ostavljajući poseban dojam na publiku svojih djela. Ovo je genijalna ideja umjetnika, bogom nadahnutog pojedinca, uspijeva u različitim vrstama umjetnosti – prevladava univerzalni čovjek (tal. uomo universale). Visoka renesansa bila je inkarnacija triju najvećih umjetnika svih vremena: Leonarda da Vinci, Michelangela i Rafaela.³

³ Isto, str. 5.

2.2. Renesansa u Italiji

Renesansa, jedinstvena kulturno-povijesna pojava, bila je ograničena, osobito u svojim ranim fazama razvoja, gotovo u potpunosti ograničena na zemljopisni prostor Italije. Nekako, s više ili manje uspjeha, mnogi su znanstvenici pokušali razotkriti renesansu kao "talijansko čudo". Često u isto vrijeme tako proturječne, tek njihovom dijalektičkom integracijom moguće je dobiti izvjesnu sveobuhvatnu sliku o tom uzbudljivom trenutku koji se "dogodio" na talijanskom tlu u 15. i 16. stoljeću. Italija je povijesno označena kao kolijevka renesanse zbog niza čimbenika, od kojih se tri najčešće ističu u kulturološkoj literaturi: njezin gospodarski prosperitet, društveno-politički i kulturni razvoj te bogato antičko nasljeđe. Talijanski gradovi, posebice oni koji su se razvili u moćne i bogate trgovačke luke, dominirali su svim europskim tržištima do kraja srednjeg vijeka: Mediteran, Flandrija, Baltik i Engleska, kao i veliki kopneni gradovi Francuske i Njemačke. U usporedbi s cehovskim čahurama u većem dijelu Europe u to vrijeme, ti su talijanski gradovi-države razvili moderno gospodarstvo temeljeno na konkurenciji i financijskom kapitalu. Oni u najvećoj mjeri sadrže sve preduvjete modernoga gospodarstva: mjenice, zajmove, kovnice novca, međunarodne bankarske mreže, javne financije, zajmove, kapitalizam i kolonijalizam, kako je rekao F. Braudel. Talijanske gradske komune postigle su najviši stupanj političke samostalnosti na vrhu, neke čak i u kasnom srednjem vijeku. Unutar njihovih zidina razvila se oslobođena i neovisna klasa građana. Od samog početka feudalizam u Italiji bio je manje krut nego u drugim dijelovima Europe. Zemljoradnička vlastela vrlo je rano urbanizirana i povezana s gradskom vlastelom. Kulturna i politička svijest i samosvijest komune rasla je uporedno s rastom ekonomskog blagostanja grada. Ovu optimističnu sliku zamagljuje činjenica da su svi veći gradovi u zemlji postati plijen jakih takozvanih kraljevskih ili vojnih zapovjednika, *condottiera*, i zamijenili su status republike za status vojvodstva. No ni ta politička promjena nije poremetila njihov gospodarski i kulturni razvoj, osobito prosperitet najviših slojeva. Nikada se nije dovodilo u pitanje da je antičko nasljeđe treći važan čimbenik i neosporna pokretačka snaga renesanse. Možda su u srednjem vijeku neki centri kulture i učenja izvan Italije imali više latinskih i grčkih tekstova i prijevoda, bili su bolje upoznati s antičkim filozofskim idejama i bili su skloniji uklopiti ih u kršćanski okvir. Kad su popustile dogmatske restrikcije, kad su poganski bogovi i provokativne gole božice otkriveni dovoljno da ih se pošprica svetom vodom, nastupilo

je razdoblje frenetičnog iskapanja i proučavanja svega što je sačuvano u arheološkim slojevima talijanske zemlje i iznad nje. To je bilo dovoljno za sljedećih nekoliko stoljeća.⁴

2.2.1. Pojava renesanse

Osim navedenih pozitivnih čimbenika i mnogih drugih pozitivnih čimbenika koji su pogodovali razvoju renesanse, Italija je bila opterećena i negativnim čimbenicima: teškom hipotekom političkog partikularizma, te malih zemalja, kneževina i vojvodstava u međusobnoj konfrontaciji. Postala je plijenom osvajača koji su sve više nadirali iz Španjolske s juga te Njemačke i Francuske sa sjevera. Osim toga, Italija je još uvijek patila od posljedica masovne epidemije kuge s jugoistoka koja je poharala zemlju i njezine gradove ranije i jače nego neke druge dijelove Europe. Njezino se gospodarstvo borilo s oporavkom i počelo je zaostajati u konkurenciji sa sve naprednijom Flandrijom i Nizozemskom. Otkako su prvi jedrenjaci preplovili Atlantik, njihove luke su sve praznije. Sve u svemu, njezino bogato antičko nasljeđe ostaje dominantan i neosporan čimbenik u nastanku i razvoju renesanse na talijanskom tlu. Ovom nasljeđu i nedvojbeno najvišem obrazovanju treba pridodati kontinuitet kulturnih tradicija, zajedno s nekim skrivenim latinskim genetskim kodom, koji tako ustrajno i uspješno brani talijanski duh od akademske gotike; zatim klimu i utjecaj društvene klime, talijanski temperament, zemaljske mitove, legende i folklor i mnoge slične objektivno nemjerljive faktore, koji su natjerali Italiju na ovo slavno poglavlje europske i svjetske kulturne povijesti. To razdoblje je trajalo samo dva stoljeća. Renesansa je, slikovito rečeno, rođena na talijanskom tlu. Firenca nas je, unatoč svim potvrdnim odgovorima, ostavila zbunjenima. U usporedbi s drugim talijanskim gradovima tog doba, slikoviti grad na obalama Arna nije bio osobito istaknut. Bila je manja i siromašnija od Napulja ili Milana, a imala je više trgovačkih veza od Venecije ili Genove. Međutim, ima vrlo razvijenu tekstilnu industriju, ali međunarodna trgovina i bankarstvo nisu baš spektakularni, unatoč njihovoj važnoj uključenosti u gospodarski razvoj.⁵

2.2.2. Čudo u Firenci

⁴ Isto, str. 7.

⁵ Isto, str. 8.

Kao neovisna republika, Firenca je već krajem 13. stoljeća doživjela jednu od svojih najprosperitetnijih i političkih ekspanzija u Tirensko more, pod kojom je vladala Pisom, Livornom i nizom malih gradova duž doline Arno. Pod vodstvom Arnolfa di Cambija obogaćuje svoju arhitektonsku sliku. Kulturno, kao i ekonomski i politički, Firenca je vodeći grad Toskane u to vrijeme.

Očito, postoje i drugi, suptilniji, manje vidljivi i nemjerljivi čimbenici osim vidljivih i mjerljivih čimbenika koji čine da se čuda događaju u Firenci, kao i mnoga čuda koja u biti izmiču našoj racionalnoj prosudbi. Nije potrebna daljnja rasprava. Grubo govoreći, renesansa u Firenci započela je veličanstvenom kupolom koju je Brunelleschi dodao Arnoffovoj katedrali Santa Maria del Fiore. Tijekom dva stoljeća renesanse, u gradu je izgrađeno samo nekoliko monumentalnih crkava, među njima S. Lorenzo i Santa Maria Novella i svi stari samostani koji su obnovljeni ili prošireni. Interpolirano je nekoliko plemićkih palača čije su kolosalne dimenzije sušta suprotnost gradskima. Mnoge gradske kuće prema svojim uzorima imaju nove fasade i katove, ali su uvijek usklađene sa starima. Popravljen su dvije-tri ulice, neke stare ulice su proširene i uređene, a formirana su i dva nova trga. U kombinaciji s dva dvorca na starim gradskim zidinama, to je uglavnom sve što je renesansa dala firentinskom urbanizmu. Grad ne ispunjava svoj prostor, omeđen je utverdama iz 13. stoljeća. Broj stanovnika se tek neznatno povećao: svega desetak tisuća, prema procjenama J. C. Russella. Sljedećih nekoliko stoljeća grad će stagnirati, zadržavajući svoju veličanstvenu srednjovjekovnu sliku i ništa više od renesanse. Prije svega je veličanstvena Brunelleschijeva kupola, koja je postala simbolom grada tijekom renesanse. Uz Firencu, postojala su u to vrijeme četiri grada-države koji su vladali Italijom (Milano, Venecija, Napulj i Rim) te stvorili određeni politički sustav. Kako je Italija sve više gubila svoj politički prestiž i neovisnost pod napadima stranih sila, ovaj više ili manje učinkovit sustav postupno je propadao.⁶

Renesansa je bila prekratkog vijeka za veća, složenija urbana postignuća. Materijalni i stvaralački potencijal Italije bio je uglavnom iscrpljen do kraja 16. stoljeća. Tijekom sljedećih stoljeća diljem Europe djelovao je sve veći broj talijanskih majstora, arhitekata i graditelja, od kojih su mnogi svoja najbolja djela ostvarili izvan domovine.

⁶ Isto, str. 9.

3. ARHITEKTURA

Onog trenutka kada je zaklon riješen, čovjekova svijest iskonski čini sljedeći korak - nastaje arhitektura. Arhitektonski činovi nadilaze područje umjetnosti. Ova transformacija obogaćuje arhitekturu, svrstavajući je u red empirijskog svijeta u kojem čovjek ostvaruje svoj životni prostor na najrealističnije i najvrijednije načine. Također traži bogatstvo znanja koje pokreće njegove mogućnosti realizacije. Životni prostor formiran je na temelju svih onih elemenata koji ga karakteriziraju u ljudskom smislu. To je ogromna baza znanja koja proizlazi iz društvene strukture, iz filozofskog pogleda na život, iz psiholoških karakteristika ljudi i međuljudskih odnosa, iz razine kulture i civilizacije sredine, iz tehnoloških dostignuća pojedinog doba, iz financijske snage određenog društva, od stvaranja univerzalne erudicije nositelja tereta. Već je naglašeno da je arhitektura područje umjetničkog djelovanja s najviše znanstvene komponente. Zato je obrazovanje arhitekta više od pukog učenja osnovnog zanata. Traži poznavanje i obrazovanje svih ovih komponenti kako bi mu omogućio da bude tumač svojeg vremena i svoje kreativnosti. Još prije više od dvije tisuće godina, Vitruvije je zapisao: obrazovanje arhitekta mora uključivati više znanosti i različita znanja jer arhitekti trebaju procjenjivati vrijednost rada i iz drugih područja vještina. Arhitektura se sastoji od prakse i teorije. Praksa je sposobnost koja se stječe kontinuiranom vježbom. S njom se ručno izrađuje bilo koja vrsta rada prema priloženom planu. Teorija je dio koji dokazuje i objašnjava zakonitosti nastanka djela prema zakonu proporcionalnosti. Zato arhitekti koji pokušavaju svladati samo fizički rad bez znanstvenog istraživanja ne mogu dobiti priznanje za svoj trud. Čak i oni koji se oslanjaju isključivo na teorijsko i znanstveno obrazovanje ne čine se uvijek uspješnima u poslu jer su u neizvjesnosti. Obratno, oni koji svladaju i jedno i drugo, naoružani su svim svojim oružjem i njihov trud će prije biti prepoznat. Arhitektura se, kao i sve ostalo, sastoji od dviju stvari: što pokazati i što to znači. Pokazuje upitnu stavku; subjekt određuje formu izvedenu iz znanstvenih zakona. To pokazuje da arhitekti, ako žele biti priznati, moraju razumjeti oboje. Stoga arhitekti moraju biti talentirani i prihvatiti znanost: jer genij bez znanosti i znanost bez genija ne mogu stvoriti savršenog umjetnika. Zato arhitekti moraju biti pismeni, dobri u slikanju i dobri poznavatelji geometrije, moraju poznavati povijest, marljivo slušati filozofe i razumjeti glazbu, a ne smiju biti neupućeni u medicinu, razumjeti pravna pitanja i imati znanja o astrologiji

i astrologiji. Nebeski zakon. Filozofija arhitekta čuva ga od uobraženosti, naprotiv, zahtijeva da bude skroman, pošten i nepohlepan za novcem.⁷

Od svega navedenog, definicija arhitekture se može svesti na jedno: arhitektura je umjetnost građenja kojom se umjetničkom, znanstvenom i tehničkom osnovom zasnivaju, projektiraju i realiziraju objekti graditeljstva, gradogradnje i unutarnjeg uređenja. Arhitektura je, dakle, kreativna nadgradnja čina građenja da bi se formirali i oblikovali vanjski i unutarnji životni prostori čovjeka.

3.1. Renesansna arhitektura

Renesansa je po svojoj složenosti najprije bila talijanski fenomen, a zatim se različitim putevima proširila u mnoge europske zemlje. Nije slučajno da se osjećaj smirenosti i ravnoteže koji ga određuje već može uočiti u raznim građevinama izgrađenim u srednjem vijeku u Italiji, a nordijski "vertikalizam" nema odjeka. Naziv renesansa prvi je upotrijebio švicarski povjesničar Jacob Burckhard u svojoj poznatoj knjizi *Umjetnost talijanske renesanse* (1860.). Već u 16. stoljeću Giorgio Vasari naglašava "progres ponovnog rađanja", svjestan obnove klime i definicije gotike, utemeljene na skladnoj rekonstrukciji starih majstora i umjetničkoj reformaciji protiv "modernih konvencija". Renesansa je preširok pojam da bi se adekvatno opisali svi aspekti ovog fenomena. Stoga je prikladnije reći da postoje rana renesansa, visoka renesansa i kasna renesansa.⁸

3.2. Arhitektura rane renesanse u Italiji

Značajno je da se pronalazak renesansne perspektive pripisuje Filippu Brunelleschiju (1377.-1446.). Za njega i za njegove prijatelje umjetnike, stil je bio bitna osnova umjetnosti, ali ne samo stil kao takav, nego stil koji se može prikazati i raspoznati. Eto, to leži u osnovi želje renesansnog arhitekta i njegove težnje za simetričnim planiranjem, kao i u osnovi njihovih idealnih planova gradova, ali isto tako i u proučavanju anatomije prirode uopće, a čovjekove

⁷ Magaš B., 2012., *Arhitektura: pristup arhitektonskom djelu*, Školska knjiga d.d., Zagreb, str. 444.

⁸ Bussagli M., 2006., *Arhitektura*, Stanek d.o.o., Varaždin, str. 138.

građe posebice, izučavanja svjetlosti i sjene, kretanja i relativnih proporcija dijelova tijela, koje su proučavali još stari Grci. Izučavanje međuovisnosti dijelova predmeta (sistematiziranih kao proporcije) ili jednog predmeta prema drugom (sistematizirane kao perspektiva), stvorilo je okvire potrebne renesansi, da bi se mogla izraziti u pojmovima ideala ljepote, naslijeđene od stare klasike i znanstvenog izučavanja fizičkog svijeta koji nas okružuje. To svestrano izučavanje bilo je toliko potrebno arhitektu koliko i umjetniku. Brunelleschi je izučavao projektiranje kao zlatar, a poznato je da se bavio i slikanjem i skulpturama. Premda je njegov klasicizam proisticao iz toskanskih romanskih građevina, ali ga je dalje razvijao proučavanjem rimskih ostataka, uključujući u svoje tvorevine rimsku tehniku građenja i planiranja. Od tada, pa sve do današnjih dana, proučavanje rimske arhitekture se smatra značajnim, iako, možda ne toliko bitnim dijelom obrazovanja. Godine 1419. Brunelleschi je sagradio zgradu Doma za siročad u Firenci, prvu građevinu u pravom renesansnom duhu, harmoničnih proporcija i detaljno obrađenu kompoziciju lukova na stupovima, s krajnjim poljima uokvirenim pilastrima (Slika 1). Slični elementi se javljaju i na firentinskoj crkvi San Lorenzo, tradicionalnoj po svojoj osnovi, ali dostojanstvenih proporcija. Stupovi, pilastri, lukovi i vijenci - sve je to izgrađeno od tamnog kamena (*pietra serena*), dok su ostale površine fasada okrečene (Slika 2). To je tradicionalna firentinska metoda, ovdje primijenjena zato da bi se podvukla ugodnost i jasnoća unutrašnjosti. Crkva San Spirito vrlo je slična, ali dobiva u dostojanstvu svojih oblika zbog svojeg modulesnog plana.⁹

⁹ Hamlyn P., 1963., *World architecture an illustrated history*, Westbook house, London, str. 234.

Slika 1. Filippo Brunelleschi; Dom za siročad, Firenca
Izvor: <https://hrcak.srce.hr/> (13. srpnja 2022.)

Slika 2. Filippo Brunelleschi; San Lorenzo, Firenca
Izvor: <https://hrcak.srce.hr/> (13. srpnja 2022.)

Renesansa se često prikazuje kao ponovno rođenje antičkog duha i oživljavanje antičkih oblika klasicizma. Ovaj opis teško odgovara radu Brunelleschija i njegove generacije, iako može biti vrlo blizu njihovoj namjeri. Prvi arhitekt čiji je rad bio vrlo sličan rimskom arhitektonskom uzoru bio je Leon Battista Alberti (1404.-1472.), koji je bio posebno talentiran u umjetničkom smislu, kao i u matematici, glazbi i pravu, a koji je također posjedovao duboko poznavanje pisaca i spomenika. Znanje i poznavanje antike stoga je osobito kvalificirano postaviti temelje za oživljavanje klasicizma, ne samo u teoriji nego i u praksi. Osim toga, pisao je pjesme o slikarstvu, kiparstvu i arhitekturi. Ovo posljednje poglavlje objavljeno je u Firenci 1485., ali je napisano ranije (sredinom toga stoljeća) i objavljeno u nekoliko primjeraka.¹⁰

Sam Alberti, počevši od Vitruvija, iskoristavao ga je vrlo neovisno u svojem razumijevanju, odbacujući Vitruvija kada su njegovi pogledi bili u sukobu s njegovim osobnim iskustvima i uvjerenjima. Alberti ipak prihvaća Vitruvijevu ocjenu razvoja antičke arhitekture: da je arhitektura kao umjetnost nastala u Aziji i razvila se u Grčkoj, a usavršena je u Rimu – ta teorija ostaje nepokolebljiva. U ovom svojem djelu Alberti sada - kao što je to činio za slikare prije - uzdiže status arhitekta, gdje ne smatra arhitekta samo zidarom majstorom. Od tada do danas, arhitekt - sretan ili nesretan - profesionalac je bijelog ovratnika. Jedna od glavnih Albertijevih radova je Santa Maria Novella u Firenci, gdje je dovršio i gotičku fasadu crkve, dajući pri tome i cijelinu (Slika 3).¹¹

3.3. Arhitektura visoke renesanse u Italiji

S Donatom Bramanteom (1444.-1514.) ulazi se u visoku renesansu, relativno kratko razdoblje arhitekture izvanrednog sklada utemeljenog na studijama i postignućima arhitekata. Ili, prije svega, zahvaljujući zalaganju Albertija, velikog pionira koji je umro trideset godina prije nego što je izgrađena prva renesansna zgrada. Rođen u Urbinu, Bramante je već bio poznat i cijenjen slikar prije nego što se posvetio arhitekturi. On je možda poznao Piera della Francescu iz Umbrije, slikara koji je radio u crkvi sv. Franje u Riminiju, koji je oslikao graditeljsku cjelinu da Albertiju može odati priznanje. Godine 1485. Bramante je projektirao istočni dio crkve Santa Maria delle Grazie u Milanu, gotičke crkve koja je izgrađena 1472.

¹⁰ Mueller W., Vogel G., 2000., Atlas arhitekture 2; *Povijest graditeljstva od romanike do sadašnjosti*, Golden marketing, Zagreb, str. 149.

¹¹ Isto, str. 154.

Danas, kada se iz gotičke lađe uđe u Bramanteov kor ili svećeničku sobu, osjeti se određeni osjećaj uzbuđenja koje je ta građevina morala izazivati među svojim suvremenicima.

Leonardo da Vinci boravio je u Milanu 1580-ih i 1590-ih, pa su ljudi htjeli znati više o njegovom odnosu s Bramanteom, koji je bio šest godina stariji. Leonardo je, naravno, bio zainteresiran za arhitektonska pitanja. Njegova slika čovjeka, ugravirana na krug i kvadrat, tumačenje je važnog Vitruvijevog stava o odnosu proporcija ljudskog tijela i proporcija hramova. Osim toga, tijekom svojeg boravka u Milanu, Leonardo je napravio nekoliko osnovnih skica za centrosimetrične crkve koje nas, čini se, ubrzo nakon toga dovode do Bramanteovog remek-djela: njegove crkve Svetog Petra u Rimu. Godine 1499. francuska vojska Luja XII. osvojila je Milano. Leonardo se vratio u rodnu Firencu, dok je Bramante otišao u Rim. Tamo je proučavao rimske ruševine, stvarajući i neka od najvažnijih djela renesanse. Ta je faza pripadala Rimu kao cjelini, kao što je rana renesansa pripadala Firenci, s jednom značajnom razlikom: Rim je privlačio i štitio velike umjetnike i arhitekta, ali ih nije sam stvorio. Ono što je rečeno o rimskoj visokoj renesansi također se odnosi na njezine sljedeće faze.

Dobar primjer za visoku renesansu je biblioteka Laurentiana u Firenci, uređena 1542. od strane Michelangela. Biblioteka je duga i relativno niska, dok je vestibul uzak i visok. Umjesto renesansne ravnoteže između dviju prostorija, ovdje postoji namjerni kontrast, pojačan različitošću nivoa. Dekorativni elementi se primjenjuju na jedan sasvim nov način. Dvojni stupovi u vestibulu uopće ne nose vijenac. Michelangelo je, međutim, namjeravao prostoriju osvijetliti kroz krov (Slika 4).¹²

¹² Hamlyn P., 1963., *World architecture an illustrated history*, Westbook house, London, str. 162.

Slika 4. Unutrašnjost biblioteke Laurentiane; Michelangelo; 1542. Firenca
Izvor: <https://www.discoveruscany.com/> (15. srpnja 2022.)

4. TOSKANA KAO SREDIŠTE RENESANSE

Poznata po slikovitim vinogradima, tradiciji, umjetnosti i velikom utjecaju na kulturu, Toskana je jedna od najpopularnijih turističkih regija u Italiji. Toskana se smatra polazištem talijanske renesanse pa područje ima mnogo muzeja i vrlo razvijen kulturni turizam. Najpoznatije turističke destinacije u Toskani su Firenca, Pisa, Siena, Lucca, Elba i Montalcino. Firenca, glavni grad regije Toscana na obalama rijeke Arno, poznata je po svojoj srednjovjekovnoj povijesti, kada je još bila grad-država. U to vrijeme Firenca je bila trgovačko i financijsko središte te jedan od najbogatijih gradova Europe, a danas se smatra kolijevkom talijanske renesanse. Zbog svoje važnosti UNESCO je 1982. upisao povijesnu jezgru Firence na popis svjetske baštine.

Zbog svoje kulturne važnosti, Firenca je poznata kao „talijanska Atena“. Firencu svake godine u prosjeku posjeti 10 milijuna turista, što je čini jednim od najposjećenijih gradova na svijetu. Pisa je svjetski poznat grad, čuven po svojem znamenitom zvoniku na Piazza del Duomo, kao i drugim povijesnim spomenicima i sveučilištu koje datira iz 12. stoljeća. Siena je grad i sjedište istoimene pokrajine, odnosno pod zaštitom UNESCO-a zbog svoje neobično bogate kulturne povijesti. Elba je najveći otok u Toskani, udaljen 20 km od obale, i treći po veličini nakon Sicilije i Sardinije. Zajedno s ostalim otocima arhipelaga, dio je Nacionalnog parka Toskanski arhipelag ili Toskanskog otočja, poznatog po čistim i raznolikim obalama, brojnim plažama, čistome moru i bogatoj gastronomskoj ponudi, posebno vinskoj.¹³

¹³ Blunt A., 2004., *Umetnička teorija u Italiji 1450.- 1600.*, Clio, Beograd, str. 7.

4.1. Utjecaj obitelji Medici u doba renesanse

Obitelj Medici bili su bogati firentinski bankari i kasnije aristokratske dinastije čiji su predstavnici vladali Firencem od 14. do 18. stoljeća. Njihov uspon obilježio je Cosimo de' Medici iz Firentinske Republike u prvoj polovici 15. stoljeća. Veliko obiteljsko bogatstvo omogućilo je razvoj Firence u svakom pogledu. Okupljeni oko sebe, bili su istaknuti predstavnici svojega doba. Mnogi članovi poznati su kao predstavnici umjetničkog i duhovnog života svojega vremena. Medici su bili *signoria* u Firenci. Veći dio 13. stoljeća glavno bankarsko središte Italije bila je Siena. Međutim, 1298. Bonsignori, jedna od vodećih europskih bankarskih obitelji, bankrotirali su.

Siena je izgubila taj status u Italiji i preusmjerena je na Firencu. Do kraja 14. stoljeća glavna obitelj u Firenci bila je Albizzi. Godine 1293. donesene su Uredbe o pravosuđu; one su zapravo postale ustav Firentinske Republike tijekom talijanske renesanse. Velik broj luksuznih palača u gradu okružen je gradskim kućama koje je izgradila skupina vrhunskih trgovaca na visokoj razini. Tri generacije obitelji Medici - Cosimo, Piero i Lorenzo - vladale su Firencem veći dio 15. stoljeća. Jasno su dominirali predstavničkom vladom Firence, a da je uopće nisu ukinuli. Ova tri predstavnika obitelji imaju izvrsne vještine u vođenju "nemirnog i neovisnog grada" poput Firence. Nakon Lorenzove smrti 1492., njegov sin Piero pokazao se potpuno nesposobnim suočiti se s izazovima koje je postavila francuska invazija na Italiju 1492. te su u roku od dvije godine on i njegovi pristaše bili prisiljeni na egzil i zamijenjeni su republikanskom vladom.

Progonstvo Medicija nastavilo se do 1512., nakon čega je "stara" grana obitelji - potomci Cosima Starijeg - mogla vladati sve dok Alessandro de' Medici, prvi vojvoda od Firence, nije ubijen 1537. u atentatu. Ovo stoljeće - duga vladavina prekinuta je samo dva puta (između 1494.-1512. i 1527.-1530.), kada su anti-medicejske skupine preuzele kontrolu nad Firencem. Nakon atentata na vojvodu Alessandra, vlast je prešla na "mlađu" granu obitelji Medici - oni su bili potomci najmlađeg sina, Giovannija di Biccija. Cosimo Stariji i njegov otac osnovali su Zakladu Medici u bankarstvu i proizvodnji - uključujući oblik franšize. Utjecaj obitelji raste kroz pokroviteljstvo bogatstva, umjetnosti i kulture. Na kraju je kulminirao u papinstvu i nastavio cvjetati kao vojvoda od Firence i Toskane u stoljećima koja su uslijedila. Najmanje pola ili više

ljudi u Firenci bilo je zaposleno u obitelji Medici i komercijalnim podružnicama koje su osnovali.¹⁴

4.2. Renesansna Firenca

Od sredine XIII. stoljeća Firenca je kao grad-republika najvažnije političko, gospodarsko i kulturno središte Toskane i okolnih srednjovjekovnih pokrajina Italije. Krug njezinih političkih interesa toliko se proširio da je, nakon što je osvojila Pisu, Luccu i Livorno i izašla iz Tirenskog mora, dobila čak i međunarodni pomorski značaj. No što je još važnije, svoju reputaciju gradila je na visoko razvijenoj industriji (tekstila) i trgovini te na bankama koje su bile vodeće u svim većim trgovačkim središtima tadašnje Europe. Grad je doživio neviđenu ekspanziju. Njegovi su se stanovnici povećali na gotovo 50.000, a predgrađe je toliko naraslo da je 1283. započela izgradnja novog, četvrtog zida koji je pokrivao više od 480 hektara. Već sama ta činjenica dovoljno govori o snazi, samosvijesti i ambiciji Republike i njezinih građana.

U situaciji općeg političkog i gospodarskog prosperiteta, u Firenci su nastala najbolja djela brojnih majstora slikarstva, kipara i arhitekata iz cijele Italije, posebice Pise, Lucche i Siene, koji su oživjeli toskansku romaniku, a na čelu s Giottom, utemeljiteljem firentinske škole. Firenca također zauzima posebno mjesto u književnosti. Nakon Dantea došla su velika imena, Petrarca i Boccaccio, s novim književnim stilom koji je imao jedinstvenu toskansko-firentinsku provenijenciju.

Kao što je ranije spomenuto, velika epidemija kuge iz 14. stoljeća nije zaobišla ni Firencu. Kuga je u nekoliko epidemija poharala grad i desetkovala njegovo stanovništvo, a opća gospodarska kriza koja je zahvatila Europu ozbiljno je pogodila njegovu industriju i trgovinu. Propale su poznate banke Baldi i Peruzzi koje su financirale cara i kralja. Unutarnja politička previranja koja traju gotovo stoljeće imaju veze s tim. Gradska sirotinja - *popolo minuto* i *popolo grasso* i plemstvo, podijeljeno na rimske sekte - guelfe i careve - ghibelline, podijeljeno na Bijele i Crne - *Bande Nere* i *Bande Bianche*. U složenoj stranačkoj povijesti grada početkom XV. stoljeća na političkoj sceni Firence pojavila se obitelj Medici. Bogata obitelj spretno se snalazi u neizvjesnoj i promjenjivoj unutarnjopolitičkoj situaciji i zna kako podijeliti vlast s gradskim pučanima i trgovcima. Na vanjskoj političkoj pozornici moćni Medici poput Cosima i Lorenza

¹⁴ Wolf E. Robert, Millen R., 1969., *Renesansa*, Otokar Keršovani, Rijeka, str. 22.

bili su poznati kao apsolutni vladari Firenze, ravnopravni partneri kraljevima Europe. To je uglavnom bilo tako zbog trgovačkih veza i podružnica i sve moćnijih i bogatijih bankarskih institucija. Nakon "crne smrti" obnova Firenze bila je teška i spora, no unatoč svim unutarnjim gospodarskim i političkim krizama koje su se događale od početka 15. stoljeća, ona postaje *città fiorita* - grad u cvatu, kolijevka humanizma i renesanse.¹⁵

4.3. Livorno – grad renesanse

Livorno, neznatni srednjovjekovni gradić uz Ligurijski zaljev, stekao je izuzetnu gospodarsku važnost kada je sredinom 16. stoljeća pripao Firenci, osobito nakon izgradnje plovnog kanala koji ga je povezivao s Pisom. Kad je 1590. Livorno postao slobodna luka, broj njegovih stanovnika, osobito prebjega i prognanika iz Španjolske, naglo se povećao. Prema nacrtima B. Buontalentija, pod njegovom upravom, već 1575. počinje uređenje i širenje grada. Plan negira gotovo sve ostatke staroga grada, oslanjajući se samo na srednjovjekovnu tvrđavu koja čuva ulaz u luku, dajući ortogonalnu strukturu novog sustava urbanih ulica i blokova unutar šesterokutnih zidina i tvrđava.

Buontalenti je uskoro uklopio veliki gradski trg, a Alessandro Pieroni sagradio je Duomo krajem stoljeća.¹⁶

4.4. Siena – Pienza kao renesansni trg

Pienza - srednjovjekovni grad u Toskani, rodno mjesto Enee Silvija Piccolominija – od 1458. pape Pija II. Postao je predmetom radikalne rekonstrukcije, odnosno reurbanizacije (čak je promijenio svoje staro ime u Castel Corsignano u čast pape). Zapravo, bio je to jedan od prvih zahvata takve vrste i osobnosti pape, velikog humanista, pisca, pjesnika i mecene, koji je utjecao na Pienzu i njezin renesansni ulazak na novi trg. Povjesničari umjetnosti (osobito Talijani) nekoć su ga uzdizali kao „kolijevku renesansnog urbanizma“, no danas se o njemu sudi opreznije. I danas postoje kontroverzne rasprave.

¹⁵ Milić B., 2002., *Razvoj grada kroz stoljeća; III. Novo doba*, Školska knjiga d.d., Zagreb, str. 77.

¹⁶ Isto, str. 105.

Trapezoidni trg Pienze zapravo je samo produžetak glavne ulice, u obliku dubokih trapezoidnih niša. Područje se sastoji od tri masivna volumena: kose palače Piccolomini (lijevo) i biskupske palače (desno), a crkva u sredini doista je zanimljivo i vrijedno postignuće renesanse, posebice zbog zgrada koje su je činile, ali je veličine maloga grada izvana i nema nikakve organske veze s gradom u kojem se nalazi kao cjelinom. Disproporciju posebno neugodno oslikavaju raširene siluete novih zgrada na panoramskim slikama grada na brdu (Slika 5).¹⁷

Slika 5. Trg u Pienzi, pokrajina Siena
Izvor: <https://www.discovertuscany.com/> (15. srpnja 2022.)

¹⁷ Isto, str. 110.

5. ZAKLJUČAK

Talijanska renesansa bila je najranija manifestacija europske renesanse, razdoblja kulturnih promjena i postignuća koje je započelo u Italiji u 14. stoljeću i nastavilo se u 15. stoljeću, označavajući prijelaz iz srednjovjekovne Europe u modernu Europu. Francuska riječ renesansa (talijanski Rinascimento) znači "ponovno rođenje" i definira to razdoblje kao doba obnovljenog zanimanja za klasičnu antičku kulturu, nakon višestoljetnog razdoblja koje su renesansni humanisti označili kao mračni srednji vijek.

Europska renesansa započela je u Toskani (središnja Italija), sa središtem u gradu Firenci. Firenca je bila jedan od nekoliko gradova-država na poluotoku koji su ostvarili gospodarski rast davanjem kredita europskim monarsima i postavljanjem temelja za kapitalizam i bankarstvo. Renesansa se kasnije proširila na Veneciju, srce sredozemnog svijeta koje je od kraja križarskih ratova kontroliralo trgovačke putove s Istokom i putovanja Marka Pola, donoseći relikte starogrčke kulture i pružajući nove uvide za tekst humanističkih učenjaka. Renesansa je naposljetku imala veliki utjecaj na Papinsku Državu i Rim, koji su uvelike obnovili humanisti i renesansni pape poput Aleksandra VI. i Julija II., koji su često bili uključeni u talijansku politiku.

Talijanska renesansa poznata je po svojim dostignućima u slikarstvu, arhitekturi, kiparstvu, književnosti, glazbi, filozofiji, znanosti i istraživanju. Sve do kraja 15. stoljeća, tijekom perioda nakon Lodijskog mira (1454.-1494.), na koji su pristale sve talijanske države, Italija postaje priznati europski lider na svim tim područjima. Talijanska renesansa dosegla je vrhunac sredinom 16. stoljeća, kada su građanski sukobi i strane invazije gurnuli regiju u previranja Talijanskih ratova (1494.-1559.). Nakon tog sukoba, Toskansko Vojvodstvo izgubilo je neovisnost i ušlo u razdoblje poznato kao "strana dominacija". Međutim, ideje i ideali talijanske renesanse preživjeli su i proširili se ostatkom Europe, počevši od sjeverne renesanse.

Umjetnost talijanske renesanse imala je važan utjecaj na europsko slikarstvo i kiparstvo u sljedećim stoljećima, uključujući Leonarda da Vinci, Michelangela, Rafaela, Donatella, Giotto, Piera della Francesche, Domenica Ghirlandaija, Botticellija i Tiziana. Isto vrijedi i za građevine koje su stvorili Brunelleschi, Leon Battista Alberti, Andrea Palladio i Donato Bramante. Njihova djela uključuju firentinsku katedralu, baziliku svetog Petra, kao i nekoliko privatnih rezidencija. Glazbeno doba talijanske renesanse odredila je rimska škola, a kasnije i venecijanska škola, a opera je rođena u Firenci.

U Firenci, revolucionarni, ali nedovršeni spomenik Leonea Battiste Albertija u Riminiju uveo je renesansni stil. Interijer crkve Santo Spirito izražava novi osjećaj lakoće, jasnoće i prostranosti, tipičan za ranu talijansku renesansu. Njegova arhitektura odražava filozofiju humanizma, prosvjetljenja i bistrine uma, za razliku od tame i duhovnosti srednjeg vijeka. Primjer Palazzo Rucellai najbolji je u oživljavanju klasične antike. Ovdje pilastri slijede superpoziciju klasičnog poretka, s dorskim kapitelima u prizemlju i korintskim kapitelima na vrhu. U Mantovi je Leone Battista Alberti uveo novi antički stil, iako je njegovo scensko djelo Sant'Andrea počelo tek nakon arhitektove smrti 1472. Visoka renesansa, ono što danas nazivamo ovim stilom, uvedena je u Rim Bramanteovim Tempio di San Pietro in Montori (1502.) i njegovom izvornom centralno planiranom bazilikom svetog Petra (1506.). To je najistaknutije arhitektonsko djelo toga doba, a na njega su utjecali gotovo svi važni renesansni umjetnici, uključujući Michelangela. Početak kasne renesanse 1550. obilježen je razvojem novog kolektivnog poretka Andree Palladija. Tu ogromni stupovi visoki dva ili više katova krase vanjske zidove.

Kraj renesanse je neprecizan, kao i njezin početak. Za neke je to strogi redovnik Girolamo Savonarola koji je došao na vlast u Firenci između 1494. i 1498., označivši kraj prosperiteta grada. Za druge, trijumfalni povratak obitelji Medici označio je početak kasnije faze umjetnosti poznate kao manierizam.

LITERATURA

Knjige:

1. Blunt, Anthony: 2004., „Umetnička teorija u Italiji 1450. – 1600.“, Clio, Beograd
2. Bussagli, Marco: 2006., „Arhitektura“, Stanek d.o.o., Varaždin
3. Hamlyn, Paul: 1963., „World architecture an illustrated history“, Westbook house, London
4. Magaš, Boris: 2012., „Arhitektura; pristup arhitektonskom djelu“, Školska knjiga d.d., Zagreb
5. Milić, Bruno: 2002., „Razvoj grada kroz stoljeća“; III. „Novo doba“, Školska knjiga d.d., Zagreb
6. Mueller W., Vogel G.: 2000., „Atlas arhitekture“, 2: „Povijest graditeljstva od romanike do sadašnjosti“, Golden marketing, Zagreb
7. Wolf E. Robert, Millen R.: 1969., „Renesansa“, Otokar Keršovani, Rijeka“

Internetski izvori:

Službena turistička stranica Toskane dostupno na: <https://www.visittuscany.com/en/>, posjećeno 10. srpnja 2022.

Službena turistička stranica Italije dostupno na: <https://www.italia.it/en>, posjećeno 10. srpnja 2022.

POPIS SLIKA

Slika 1. Filippo Brunelleschi; Dom za siročad, Firenca

Izvor: <https://hrcak.srce.hr/> posjećeno 13. srpnja 2022.

Slika 2. Filippo Brunelleschi; San Lorenzo, Firenca

Izvor: <https://hrcak.srce.hr/> posjećeno 13. srpnja 2022.

Slika 3. Leon Battista Alberti; Santa Maria Novella, Firenca

Izvor: <https://hrcak.srce.hr/> posjećeno 13. srpnja 2022.

Slika 4. Unutrašnjost biblioteke Laurencijana; Michelangelo; 1542. Firenca

Izvor: <https://www.discoveruscany.com/> posjećeno 15. srpnja 2022.

Slika 5. Trg u Pienzi, pokrajina Siena

Izvor: <https://www.discoveruscany.com/> posjećeno 15. srpnja 2022.